

УДК 811.161.2'373.7:821.161.2.09Шкл
DOI 10.31652/2521-1307-2020-29-27-34

ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ ПАРЕМІЙ У ТВОРАХ В. ШКЛЯРА

Неля Митько

Донецький національний університет імені Василя Стуса
Україна, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21
e-mail: nelmytko@gmail.com
ORCID: 0000-0003-1004-4042

У статті проаналізовано вживання паремій у творах В. Шкляра. Паремії можуть бути загальновідомими, джерелами яких є народна мудрість, Біблія і вислови знаних українських письменників та культурних діячів, та індивідуально-авторськими. У статті розглянуто структурно-семантичні особливості загальновідомих прислів'їв та приказок у творах письменника. Визначено функції введення паремій у канву творів. З'ясовано, що фразеологічні одиниці в романах прозаїка зазнають різних структурно-семантичних трансформацій. Розглянуто й індивідуально-авторські паремії.

Ключові слова: фразеологія, фразеологічні одиниці, широке тлумачення фразеології, паремії, афоризми, крилаті вислови, прислів'я, індивідуально-авторські афоризми.

ОСОБЕННОСТИ УПОТРЕБЛЕНИЯ ПАРЕМИЙ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ В. ШКЛЯРА

Неля Митько

Донецкий национальный университет имени Василя Стуса
Украина, м. Винница, ул. 600-летия, 21
e-mail: nelmytko@gmail.com
ORCID: 0000-0003-1004-4042

В статье проанализированы особенности употребления паремий в произведениях В. Шкляра. Паремии могут быть как общеизвестными, источниками которых является народная мудрость, Библия и высказывания известных украинских писателей и культурных деятелей, так и индивидуально-авторскими. В статье рассмотрены структурно-семантические особенности общеизвестных пословиц и поговорок в произведениях писателя. Определены функции ввода паремий в канву произведений. Выяснено, что фразеологические единицы в романах прозаика подвергаются различным структурно-семантическим трансформациям. Рассмотрены и индивидуально-авторские паремии.

Ключевые слова: фразеология, фразеологические единицы, широкое толкование фразеологии, паремии, афоризмы, крылатые выражения, пословицы, индивидуально-авторские афоризмы.

DISTINCTIVE FEATURES OF APPLICATION OF PAROEMIAS IN THE WORKS OF V. SHKLYAR

Nelia Mytko

Vasyl' Stus Donetsk National University
600-richchia Street, 21, Vinnytsia, Ukraine
e-mail: nelmytko@gmail.com
ORCID: 0000-0003-1004-4042

The traditional definition of the object of the phraseological system of a language on the basis of the essential features of a phrase – reproducibility and verbosity – contributed to the involvement of all stable formations in the phraseological corpus – from idioms that are semantically equivalent to the word, to proverbs and winged expressions, which are expressions of predicative information (M. Shansky).

The choice of the reproducibility criterion in its finished form as the main feature of phraseological units is disclosed in the interpretation of the term “phraseological unit”, under which summed up are all combinations of words reproduced in the finished form (idioms, proverbs, sayings, winged expressions, phraseological compounds).

Many linguists challenge the view that a certain number of stable combinations (proverbs, aphorisms, maxims), equivalent to a phrase rather than a word, belong to the phraseology of a language. Researchers, given the linguistic nature of paroemias, rank them to the periphery of phraseology.

A wide interpretation of the volume of phraseology and the place of paroemias in it is associated with the name of M. Shansky. It is he who determines the status of paroemia as a linguistic unit, introducing it into the phraseological classification. Thus, the linguist supplemented the semantic classification of V. Vinogradov with another variety, which he designated as phraseological expressions. Given the structurally different linguistic material, M. Shansky identifies a common feature – ready-made reproducibility.

The researcher relates paroemia to the group of phraseological units of a communicative nature, qualifying them as expressions that correlate with sentences. The linguist A. Nazarian considers paroemiology a section of phraseology, which studies the structural-semantic type of stable combinations of words called proverbs or word phraseologisms.

The issue of paroemiology has been moved beyond the boundaries of phraseology by supporters of a narrow interpretation of the phraseological unit. Both foreign and domestic linguists in this case consider statements like predicative constructions as phraseological units.

We adhere to a broad view of phraseological units, which means we also subsume paroemias under the category of phraseological units.

The purpose of this article is to analyze the features of the use of well-known and individually-copyrighted paroemias in the writer's works.

In the novels of V. Shklyar we can meet numerous paroemias. They can be either well-known, the sources of which are folk wisdom, the Bible and the statements of famous Ukrainian writers and cultural figures, or individual authors.

The prose writer skillfully uses winged expressions as a way to express his worldview, his attitude to the phenomena of reality. The use of such set phrases is always the evidence of a speaker's high intelligence. The saturation of the writer's works with winged expressions emphasizes the level of erudition of the author and the people whose characters are depicted.

Keywords: *phraseology, phraseological units, broad interpretation of phraseology, pareomias, aphorisms, winged expressions, proverbs, individual author's aphorisms.*

Постановка проблеми. Традиційне визначення об'єкта фразеосистеми мови на основі обов'язкових ознак фраземи – відтворюваності й надслівності – сприяло залученню до фразеологічного корпусу всіх сталих утворень – від ідіом, семантично еквівалентних слову, до прислів'їв і крилатих висловів, що становлять вирази предикативної інформації (М. Шанський).

Такий підхід відображено в працях В. Архангельського [3], М. Алефіренка [2], Ж. Колоїз [6], Ф. Медведєва [9], А. Назаряна [11], Л. Скрипник [12], В. Ужченка [13], М. Шанського [14] та ін.

Вибір критерію відтворюваності як основної ознаки фразеологічної одиниці розкрито у витлумаченні поняття «фразеологізм», під яке підведено всі відтворювані в готовому вигляді сполучення слів (ідіоми, прислів'я, приказки, крилаті вислови, фразеологічні сполуки).

Багато лінгвістів заперечує належність до фразеології мови певної кількості усталених сполучень (прислів'я, афоризми, сентенції), еквівалентних не слову, а фразі. Дослідники, ураховуючи мовну природу паремій, зараховують їх до периферії фразеології.

Широке витлумачення обсягу фразеології та місця паремій у ній пов'язують з іменем М. Шанського. Саме він окреслює статус паремії як мовної одиниці, увівши її до фразеологічної класифікації. Лінгвіст у такий спосіб доповнив семантичну класифікацію В. Виноградова ще одним різновидом, який означив як фразеологічні вислови. Зважаючи на різний у структурному плані лінгвістичний матеріал, М. Шанський виокремлює спільну ознаку – відтворюваність у готовому вигляді.

Дослідник зараховує паремії до групи фразеологізмів комунікативного характеру, кваліфікуючи їх як висловлення, співвідносні з реченнями [14]. За структурно-семантичною класифікацією до фразем зараховує паремії й О. Кунін [8]. Мовознавець А. Назарян уважає пареміологію розділом фразеології, який вивчає структурно-семантичний тип стійких сполучень слів, які називаються прислів'ями або прислівними фразеологізмами [11, с. 20].

Питання пареміології винесено за межі фразеології прихильниками вузького витлумачення фразеологічної одиниці. І зарубіжні, і вітчизняні мовознавці в такому разі не розглядають як фразеологізми вислови на зразок предикативних конструкцій.

Ми дотримуємося широкого погляду на фразеологічні одиниці, тому до фразеологізмів відносимо й паремії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідники паремій (І. Голубовська, Р. Зорівчак, В. Калько, З. Коцюба, І. Місягіна) наголошують на значущості цих одиниць для систематизації соціокультурного досвіду. «Паремії, віддзеркалюючи загальнолюдські пріоритети, водночас фіксують національно зумовлені ціннісні уявлення народу про світ і своє буття в ньому». Це і дозволяє виявити ієрархію цінностей носіїв певної культури і мови [4, с. 66]. Паремії відображають «константи комунікативної поведінки певного народу...» [10, с. 423]. Мовознавець Р. Зорівчак зауважує, що прислівно-приказковим одиницям властива контрастна будова. Найчастіше контрастують зміст і художній образ, а сам вислів залишається ритмічно гармонійним [5, с. 22]. З. Коцюба зазначає, що виражальна сила прислів'я міститься не в його образах, а в паралелізмі між теперішнім моментом і моментом минулим, який установлюється за допомогою певних слів [7, с. 37].

Ці риси прислів'їв і приказок, якими вони відрізняються від інших фразеологізмів, майстерно використовує письменник В. Шкляр.

Мета статті – проаналізувати особливості вживання загальновідомих та індивідуально-авторських паремій у творах прозаїка.

Виклад основного матеріалу дослідження. У романах В. Шкляра можемо натрапити на численні паремійні одиниці. Вони можуть бути загальновідомими, джерелами яких є народна мудрість, Біблія і вислови знаних українських письменників та культурних діячів, та індивідуально-авторськими.

Прозаїк вправно використовує й крилаті вислови як спосіб висловити своє світобачення, своє ставлення до явищ дійсності. Уживання таких стійких зворотів завжди є свідченням високого інтелекту мовця. Насичення творів письменника крилатими висловами підкреслює рівень ерудиції автора й народу, представниками якого є персонажі.

Найперше джерело афористичних висловів – це Біблія. Зокрема, письменник використовує такі біблійні фразеологізми, як-от: *кожній тварі по парі* (книга Буття 7): «– Ну, і п'ять чоловічих, – додає Ангел. – **Кожній тварі по парі**» (3, с. 96); *блаженні вигнанці за правду, бо їхнє Царство Небесне* («– Ні, – відказав я. – **Блаженні вигнанці за правду, бо їхнє Царство Небесне**» (Євангелія від Матвія 5:10) (4, с. 249)); *нічого нового немає під сонцем* («Двісті літ тому їх не було, але коїлося тут те саме, думав ворон, скрізь панували прибудди, тутешні сміливці святили в лісах ножі, тепер вони знов об'явилися, бо все вертає на коло своє і **нічого нового немає під сонцем**» (книга Єклезіаста 1:9) (4, с. 150)); *широка дорога веде до загибелі* («Серед пожухлих стерень туди тяглася широченька доріжка, і ми, пам'ятаючи напучення отця Тимофія, сміливо попрямували нею у бік кордону, забувши євангельське застереження, що **широка дорога веде до загибелі**» (4, с. 250)); *усе, що є тайним, явним стає неминуче* («**Усе, що є тайним, явним стає неминуче, тільки всьому потрібен свій час і місце**» (1, с. 190)) (пор.: «**Бо немає нічого таємного, що не виявиться, ні таємного, що воно не пізнається і не виявилось б**» (Євангелія від Марка 4: 22; Євангелія від Луки 8:17); *на коло своє вертається* («**Усе минає, крутиться-віється, та потім на коло своє вертається, думав крізь сон старезний ворон**» (4, с. 149)) (пор.: «**Йде на південь і повертає на північ, крутиться, крутиться на ходу своєму вітер, і на круги своя повертається вітер**» (книга Єклезіаста 1:6).

У творах В. Шкляр використовує і вислови відомих українських діячів. Наприклад, у романі «Чорне сонце» головний персонаж твору згадує другу частину афоризму великого мецената XIX ст. Євгена Чикаленка «*Легко любити Батьківщину до глибини душі, спробуйте любити Україну до глибини власної кишені*»: «*Невже родич славного мецената Євгена Чикаленка, котрий любив Україну до глибини власної кишені?*» («бути готовим віддати матеріальні блага заради своєї Батьківщини») (3, с. 48). У романі «Чорний Ворон» письменник натякає на слова державного гімну України, написаного П. Чубинським, *згинуть наші вороженьки, як роса на сонці*: «*Чорний Ворон аж замилувався ними, навіть виникло дурне бажання продовжити їм на хвилинку-другу життя, хай би ще й затанцювали, адже вони, ці ховрашки, незабаром згинуть, як роса на сонці*» (4, с. 56). У збірці «Чорне сонце» В. Шкляр вживає вислів українського гетьмана П. Конашевича-Сагайдачного: «*Не буду ж я возитися з жінкою, – заговорив у мені Сагайдачний*» (3, с. 62) (автор перефразовує вислів *Мені з жінкою не возиться*).

Трапляються й крилаті вислови, джерелом виникнення яких є афоризми українських письменників: *коли тобі дано крила, то ніг і не треба* («*Особливо ж недуги чіплялися до їхніх ніг, які часто підводили, – виходило так, що коли тобі дано крила, то ніг і не треба*»

(автор перефразує вислів поетеси Л. Костенко *крилатим ґрунту не треба* з поезії «Крила») (4, с. 149); *хлопець хоч куди козак* (вислів І. Котляревського з «Енеїди») (2, с. 89).

До загальновідомих паремій, джерелом яких є народна мудрість, належать такі, як-от: еліпсований афоризм *одна голова добре, а дві* (пор.: *одна голова добре, а дві краще*) («Нічого ти не придумаєш. Присуд винесено. Поки он видно дорогу, йди до села. **Одна голова добре, а дві...**» (3, с. 160)); *сміється той, хто сміється останній* («**Це в школі після такої оказії можна було б і носа задерти, а тут... Тут сміється той, хто сміється останній**» (3, с. 161)); *здоров'я ні за які гроші не купиш* («**Казьонку завжди купиш, а здоров'я – ні за які гроші**» (3, с. 218)); *глянь на вид та й кажи, що Свирид* («...якось так переводив балачку, що й не допетраєш: мовляв, **глянь на вид та й кажи, що Свирид**» (3, с. 267)); *і Гнат не винуват, і Килина не винна, тільки хата винувата, що пустила на ніч Гната* («**Ні Яник не винен, ні Рижий, ні Ахметка, ні Пишонька, ні Кровосісі, ні Чикатило, ніякий поц не винен, тільки одна система. І Гнат не винуват, і Килина не винна, тільки хата винувата, що пустила на ніч Гната**» (3, с. 57)); *немає лиха без добра* («**Немає лиха без добра – бранців допровадили на двірець, куди вже підтяглося чимало білого війська**» (1, с. 156)); *що на умі – те й на язиці* («**Несміян усім своїм виглядом показував на «простого хлопця», у котрого що на умі – те й на язиці**» (1, с. 237)); *чим би діти не тішилися* («**Аркуші порізали на тридцять шість гральних карт, – чим би діти не тішилися**» (4, с. 274)), який вживається еліпсованим (пор.: *чим би дитя не тішилося – аби не плакало*).

Письменник уживає і вислів *брехня веде за собою брехню*, що є перефразуванням загальновідомого *брехня брехнею поганяє* («**Я вперше йому збрехав. Ти не уявляєш, отамане, як мені тяжко було це зробити, але брехня веде за собою брехню**» (4, с. 97)). У романі «Троща» В. Шкляр використовує відомий народний вислів *Бог не без милості, козак не без долі* 4 рази («**Було незатишно, порожньо на душі, але я сказав собі, що Бог не без милості, козак не без долі, і насмілюся заглянути на хвилинку**» (2, с. 48)). Письменник трансформує крилатий вислів *ціль виправдовує засоби*, замінюючи дієслівний компонент *виправдовує* на *освячує* («**Він озирнувся на трійцю, що брѣохала вслід за ними, поправив на плечі автомат і додав: «Ціль освячує засоби. Одного мусимо принести в жертву, щоб врятувати сотні**» (2, с. 128); «**А такий засіб, як захоплення Буревія, теж освячується шляхетною ціллю**» (2, с. 220)). У другому реченні цей фразеологізм зазнає пасивізації та атрибутивного розширення.

У творах автор використовує також власно створені афоризми, що лунають і з уст героїв, і з уст самого оповідача. Наприклад, у творі «Маруся» з уст головної героїні Марусі можна почути такі афористичні вислови, як-от: *закон страху й відваги: страх п'є отруту, а відвага п'є мед* («**Саме в цю хвилю Маруся мала подати команду «На коней!», бо немає зручнішого моменту рубати ворога, ніж тоді, коли він у паніці рятується втечею – тут і кволіший вершник швидше зарубає дужчого, коли той утікає, ніж навпаки, бо такий закон страху й відваги, казала Маруся, страх п'є отруту, казала вона, а відвага п'є мед**» (1, с. 293)); *блискавка найчастіше вбиває того, хто втікає від неї* («**– Не знаю, – сказала вона. – Блискавка найчастіше вбиває того, хто втікає від неї**» (1, с. 273)), що свідчить про гострий розум головної героїні; *укинь свіже яблуко в діжку з капустою – воно скисне* («**Система, – сказав Штакельберг. – Укинь свіже яблуко в діжку з капустою – воно скисне. Система**» (1, с. 312)); *кому судилося висіти, той не втопиться* («**Дехто кидався в річку, знаходячи там свій останній спочинок, а більшість полягли на березі, – кому судилося висіти, той не втопиться**» (1, с. 102)); *чоловік стріляє, а кулі мітить Бог, тому фортуна частіше всміхається безоглядному, аніж обережному* («**– У нашому становищі важко бути**

обачним, – сказав Мирон. – **Чоловік стріляє, а кулі мітить Бог. Тому фортуна частіше всміхається безоглядному, ніж обережному.** Хіба ні?» (1, с. 88)); **обсадити, але не стріляти – те саме, що посіяти й не жати** («Раз у раз надходили тривожні звідомлення від інших куренів і бригад: денікінці стягують дедалі більші сили біля мостів, а протистояти їм нема як. **Обсадити, але не стріляти – те саме, що посіяти й не жати**» (1, с. 122)); **жодна катастрофа не ставить хрест на меті** («Боротьба захлинулася, але, хай там що, мусила мати продовження. З останніх сил, з останнього зубовного скреготу. **Бо жодна катастрофа не ставить хрест на меті**» (4, с. 203)); **ніщо так не придушує чоловіка, як безнадія** («**Ніщо так не придушує чоловіка, як безнадія.** Уперше вона заглянула нам в очі восени двадцятого року після замирення поляків із росіянами» (4, с. 43)). Щоб охарактеризувати москалів як людей, для яких красти – звичайна справа, письменник використовує фразеологізм **москаль як не вкраде, то не дихне** («**Москаль як не вкраде, то не дихне, – сказав Чехович**» (1, с. 150)). Позитивно оцінюючи розум героя твору «Останній шанс Захара Скоробагатька», автор створює афоризм, що виступає його характеристикою: «...відчував, є бог у Бублика в голові, є в ньому щось таке, що вирізняє його з-поміж інших людей; **думка в чоловіка не квоча квочка, що копошиться в землі, а гострокрила птиця, націлена в небо**» (3, с. 195)).

У романі «Чорний ворон» письменник створює власний афоризм за моделлю біблійного **народ піде на народ** («– **Стійте, нелюди, зупиніться! Прийде година, й звізда піде на звізду! А роги ламатимуть роги!**» (4, с. 77) (пор.: *народ бо на народ повстане й царство на царство* (Євангелія від Матвія 24:7)). Автор вживає вислів **що більше ласки в диявола, то хитрішу пастку він готує** (4, с. 208), що є авторським. Цим висловом герой твору оцінює діяльність і наміри радянської влади щодо України, яка начебто дозволила українські школи, українські книжки і газети. Прозаїк утворює прислів'я **краще бігти за коханим босою по снігу, ніж чалапати у валянках за нелюбом** (2, с. 66) за моделлю відомого **краще полин їсти, ніж з нелюбом за стіл сісти**.

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. У творах В. Шкляра вжиті як загальновідомі паремії, так й індивідуально-авторські. Уживання афоризмів та крилатих висловів свідчить про обізнаність героя твору, а отже й автора, у галузі літератури та культури України. Паремії дають змогу авторові оцінити та висловити власне ставлення до предметів та явищ дійсності. Такі фразеологічні одиниці зазнають структурно-семантичних трансформацій у творах В. Шкляра: еліпсису, субституції, розширення, натяку, пасивізації.

Наступний етап дослідження вбачаємо в структурно-семантичному аналізі індивідуально-авторських фразеоутворень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авксентьев Л. Г. Сучасна українська мова. Фразеологія : навчальний посібник для філологічних факультетів університетів. Харків, 1988. 134 с.
2. Алефиренко Н. Ф. Фразеологія в системі сучасного російського мови. Волгоград : Перемена, 1993. 149 с.
3. Архангельский В. Л. Устойчивые фразы в современном русском языке. Основы теории устойчивых фраз и проблемы общей фразеологии. Ростов-на-Дону : Изд-во РГУ, 1964. 315 с.
4. Голубовська І. О. Паремії як відбиття ціннісних пріоритетів етнічної спільноти (на матеріалі української, російської, англійської та китайської мов). *Мовознавство*. 2004. № 2/3. С. 66–74.
5. Зорівчак Р. Як батька й матір шанувати мову. *Урок української*. 2007. № 11/12. С. 20–22.

6. Колоїз Ж. В., Малуґа Н. М., Шарманова Н. М. Українська пареміологія: навчальний посібник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. Кривий Ріг, 2014. 349 с.
7. Коцюба З.Г. Паремії як об'єкт етнолінгвопсихологічного дослідження *Мовознавство*. 2009. № 2. С. 34–47.
8. Кунин А. В. Курс фразеології сучасного англійського мови : уч. пос. для ін-тів і фак. іностр. яз.– 3-е изд., стереотип. Дубна : Фенікс+, 2005. 488 с.
9. Медведєв Ф. П. Українська фразеологія: чому ми так говоримо. Харків : Вища школа, 1982. 291 с.
10. Місягіна І. Толерантність у паремійних одиницях українського та англійського етносів. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство): збірник наукових праць*. Вінниця : ТОВ «Фірма «Планер»», 2013. Вип.18. С. 423–427.
11. Назарян А. Г. Фразеологія сучасного французького мови : учеб. 2 е изд. перераб. и доп. Москва, 1987. 288 с.
12. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови. Київ, 1973. 280 с.
13. Ужченко В. Д. Фразеологія сучасної української мови : навч. посіб. Київ, 2007. 494 с.
14. Шанський Н. М. Фразеологія сучасного російського мови. Москва, 1996. 192 с.

ДЖЕРЕЛА

1. Шкляр В. М. Маруся. Харків, 2014. 320 с.
2. Шкляр В. М. Троща. Харків, 2017. 417 с.
3. Шкляр В. М. Чорне сонце. Харків, 2015. 304 с.
4. Шкляр В. М. Чорний Ворон. Київ, 2009. 356 с.

REFERENCES

1. Avksentiev L. N. Suchasna ukrainska mova. Frazeolohiia : navchalnyi posibnyk dlia filolohichnykh fakultetiv universytetiv. Kharkiv, 1988. 134 s.
2. Alefirenko N. F. Frazeologiya v sisteme sovremennogo russkogo yazyka. Volgograd : Peremena, 1993. 149 s.
3. Arkhangel'skiy V. L. Ustoychivye frazy v sovremennom russkom yazyke. Osnovy teorii ustoychivyykh fraz i problemy obshchey frazeologii. Rostov-na-Donu : Izd-vo RGU, 1964. 315 s.
4. Holubovska I. O. Paremi yak vidbytta tsinnisnykh priorytetiv etnichnoi spilnoty (na materialy ukrainskoi, rosiiskoi, anhliiskoi ta kytaiskoi mov). *Movoznavstvo*. 2004. № 2/3. S. 66–74.
5. Zorivchak R. Yak batka y matir shanuvaty movu. *Urok ukrainskoi*. 2007. № 11/12. S. 20– 22.
6. Koloiz Zh. V., Maliuha N. M., Sharmanova N. M. Ukrainska paremiolohiia: navchalnyi posibnyk dlia studentiv filolohichnykh spetsialnostei vyshchykh navchalnykh zakladiv. *Kryvyi Rih*, 2014. 349 s.
7. Kotsiuba Z. H. Paremi yak obiekt etnolinhvopsykholohichnoho doslidzhennia. *Movoznavstvo*. 2009. № 2. S. 34–47.
8. Kunin A. V. Kurs frazeologii sovremennogo angliyskogo yazyka : uch. pos. dlya in-tov i fak. inostr. yaz.– 3-e izd., stereotip. Dubna : Feniks+, 2005. 488 s.
9. Medvediev F. P. Ukrainska frazeolohiia: chomu my tak hovorymo. Kharkiv : Vyshcha shkola, 1982. 291 s.
10. Misiyahina I. Tolerantnist u paremiinykh odyntsiakh ukrainskoho ta anhliiskoho etnosiv *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Serii: Filolohiia (movoznavstvo): zbirnyk naukovykh prats*. Vinnytsia : TOV «Firma «Planer»», 2013. Vyp. 18. S. 423–427.
11. Nazaryan A. G. Frazeologiya sovremennogo frantsuzskogo yazyka : ucheb. 2-e izd. pererab. i dop. Moskva, 1987. 288 s.
12. Skrypnyk L. H. Frazeolohiia ukrainskoi movy. Kyiv, 1973. 280 s.